

HALÂSKÂR-I MÜBECCELİMİZ
GAZÎ MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİNE VE
MUHTEREM MEBUSLARIMIZA ARÎZA
ŞEYHÜLİSLAMZADE AHMET MUHTAR

VakıfBank Kùltür Yayınları: 0463
Tarih: 0115

**HALÂSKÂR-I MÜBECCELİMİZ GAZİ
MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİNE
VE MUHTEREM MEBUSLARIMIZA ARİZA
ŞEYHÜLİSLAMZADE AHMET MUHTAR**

Hazırlayan
Şaban Bıyıklı

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Proje Editörü ve Son Okuma
Ali Adem Yörük

Kitap Editörü
Mahmud Esad Kalıpçı

Kapak Görseli
Faruk Özcan

Sayfa Uygulama
Yümna Sarıkaya

VakıfBank Kùltür Yayınları
İnkılap Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdenez Caddesi
No: 7/A1 – Kat 13
34768 Ümraniye / İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2026

ISBN 978-625-5848-82-6

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kùltür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı
Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere, Avcılar / İstanbul
Tel: 0212 412 1700
www.mega.com.tr – info@mega.com.tr
Sertifika No: 44452

1. Baskı: Mayıs 2026

HALÂSKÂR-I
MÜBECCELİMİZ
GAZÎ MUSTAFA
KEMAL PAŞA
HAZRETLERİNE
VE MUHTEREM
MEBUSLARIMIZA
ARÎZA

BİR CUMHURİYET SİYASETNAME Sİ
ŞEYHÜLİSLAMZADE AHMET MUHTAR

HAZIRLAYAN
ŞABAN BİYİKLİ

ŞEYHÜLİSLAMZADE AHMET MUHTAR

1878 yılında İstanbul'un Fatih semtinde dünyaya geldi. Kevakibi ailesinden, II. Abdülhamid dönemi şeyhülislamlarından Mehmed Cemaeddin Efendi'nin oğludur. Dedesinin annesi tarafından Gelenbevi ailesine mensuptur. İlk öğrenimini Şemsü'l-Maarif ve Numune-i Terakki mekteplerinde gördükten sonra dönemin meşhur âlim ve aydınlarından özel dersler aldı. Amedi-i Divan-ı Hümayûn'da hulefalık görevi ile devlet hizmetine girdi (1896). Şura-yı Devlet'in Mülkiye Dairesi (1900-1908) ile Maarif ve Nafia Dairesi'nde (1908-1909) üye olarak görev yaptı. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra cemiyet ve yazı faaliyetleriyle siyasi hayata katıldı; İttihat ve Terakki'ye muhalefetiyle temayüz etti. Firari olarak bulunduğu Paris'te çeşitli üniversite ve bilim kuruluşlarında dersler takip ederek tahsilini ilerletti; ayrıca edebiyat çevreleriyle temas kurdu. *Vatan Müdafilerine – Risale* adlı ilk eserini Paris'te yayımladı. Gazete ve mecmualardaki yazılarının yanı sıra Sultan Reşad'a, Mahmud Şevket Paşa'ya ve Mustafa Kemal Paşa'ya "arıza"lar yazdı; çeşitli hatıratlara karşı *İntak-ı Hak* başlıklı reddiyeler kaleme aldı. 3 Eylül 1943 tarihinde İstanbul'da vefat etti.

ŞABAN BİYIKLI

Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalında öğretim üyesidir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. 1993-2003 yılları arasında MEB bünyesinde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yaptı. Marmara Üniversitesi İktisat Tarihi Anabilim Dalında "Çağdaş Türk İktisadi Düşüncesinin Oluşumunda Ulum-u İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuasının Yeri" adlı tezi ile yüksek lisansını tamamladı (1997); "Zihniyet Araştırmaları Bağlamında Sabri Ülgener'in Araştırma Yöntemi ve Klasik Kaynaklarının Kritiği" adlı tezi ile doktora derecesi aldı (2019). Çalışmaları edebiyat tarihi ve sosyo-ekonomik tarih alanlarında yoğunlaşmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Şeyhülislamzade Ahmet Muhtar'ın Eserlerini Keşfetmek	9
Şeyhülislamzade Ahmet Muhtar Bey ve Âsâr-ı Bâkiyesi	13
1 Ailesi, Doğumu ve Ölümü	14
2 Tahsil Hayatı	17
3 Memuriyet Hayatı	20
4 II. Meşrutiyet Rüyasının Sonu ve Firar Seneleri (17 Haziran 1910-2 Aralık 1919)	24
5 Yurda Dönüşü ve Son Seneleri (2 Aralık 1919-3 Eylül 1943)	49
6 Ahmet Muhtar Mahfeli ve Yazı Hayatı	53
Yazıları	62
Kitapları	70
Hâsıl-ı Kelâm	85
Ek: Muhtar, Ahmet Bey	93

HALÂSKÂR-I MÜBECCELİMİZ

GAZÎ MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİNE [VE]

MUHTEREM MEBUSLARIMIZA ARÎZA

1 İttihat ve Terakki'nin Beklediği Zaman ve Umduğu Fırsat	97
İttihat ve Terakki Cemiyeti	98
Halk Fırkası'na Giren İttihatçılar	101
Bizde Fırka Ne İdi, Ne Olmalıdır?	105
Halk Fırkası'nı Bekleyen Tehlike	111
Adliyemiz, Maaşlar, Gümrük	114
Jandarma Maaşları	120
Halı Ticareti Yasağı	123
İktisat Vekili Mahmut Esat Bey'in İcraatları	126
Harpten Sonra Türkiye ve Yunanistan	131
İttihatçıların Halka Fısıldadıkları	134

Hüseyin Cahit'in Tenkitleri	142
Halkın Sefaleti ve Cumhuriyet Tartışmaları	146
Cumhuriyetçi Görünen İttihatçılar	150
Suphi Nuri'nin Tenkitleri	154
Türkiye'de Reform, Yönetici Sınıf ve Halk	156
Feci Netice Veren İslahatlar	161
Yabancı Mütihassis İhtiyacı	165
Polis Teşkilatının İslahı	169
Mahkeme ve Kanunların İslahı	180
İktisadi Vaziyetimiz	181
İspanyollar, Anglosaksonlar ve Biz	188
Avrupa ve Biz	194
Ankara ve İstanbul	197
Başvekil Fethi Bey	202
Yolsuzluk Söylentileri	206
Cumhuriyetin İlanı	211
2 Soma-Bandırma Demiryolu İmtiyazı	227
İbrahim Hakkı Paşa Hazretlerine Açık Mektup (1910)	227
Açık Mektuba Dair Mütalaa (1923)	238
3 Bugün Devletimizin Hayatı Mevzubahistir	245
Ân-ı Hatar (1913)	245
“Ân-ı Hatar” a Dair Mütalaa	253
4 Garplılaşmak Ne Demektir ve Nasıl Olur?	257
Ya Garplılaşırız Ya Mahvoluruz! (1913)	257
“Ya Garplılaşırız Ya Mahvoluruz!” Makalesine Dair Mütalaa (1923)	268

5 Tek Çare: Garplılaşmak	273
Çare-i Halâs (1913)	273
“Çare-i Halâs” a Dair Mütalaa (1923)	285
6 Âhir Gelir Bezme Ekâbir: Son Sözlerim Gazi Paşa Hazretlerine	295
Minnet ve Şükran	295
Eseriniz, Türk Devleti Denilen İctimai, Hukuki ve Siyasi Heyettir	299
Üç Dâhi: Büyük Petro, Mutsuhito, Kavalalı Mehmet Ali Paşa	301
Bir Milletın Kaderini Hükümet Şekli Değil, Hilkat ve Tabiatı Belirler	306
Islahat ve Teceddüd Düşmanları	311
1. Ulema Kılıklılar	311
2. Mürtekip ve Mürteşiler	319
Münevverler	326
Halk	334
Osmanlı Saltanatının Uzun Ömürlülüğü	343
Prestij ve Otoritenizi Muhafaza Ediniz!	354
Ek: İki Fırka [İttihat ve Terakki ile Halk Fırkası] Arasında Fark	359
Dizin	367

ŞEYHÜLİSLAMZADE AHMET MUHTAR'IN ESERLERİNİ KEŞFETMEK

Matbuat tarihimizde Şeyhülislamzade Ahmet Muhtar Bey namıyla şöhrete kavuşmuş bu ismin aslında bir romana lâyük bir hayat hikâyesi bulunmaktadır. Bu hikâyenin zamanımızda bahis mevzuu edilen tarafı ise yaşadığı devrin tarihine dair irili ufaklı ve henüz kıymeti bilinmemiş kitaplarının ve yazılarının tam bir listesinin bile yapılmamış olmasıdır.

Tarihe ve bilhassa son asrın tarihine dair verdiği bilgilerin henüz gereği derecede değerlendirilmediği muhakkaktır. Bunun bir sebebi eserlerinin pek az basılmış ve yeni baskılarının yapılmamış olması; başka bir sebebi ise hakkındaki bilgilerin çok kıfayetsiz bir derecede bulunmasıdır. Askerî mevzulara alaka duyması ve eserlerinde bu hususlara yer vermesi, bu gibi kitaplarının Ahmet Muhtar Paşa'ya atfedilmesine de sebep olmuştur.

Şura-yı Devlet'te çalışmanın verdiği imkânlarla devlet işlerini ve adamlarını çok yakından tanıyan, ayrıca büyük bir tecessüs ve merak sahibi olan Ahmet Muhtar Bey'in bilhassa babası Şeyhülislam Cemaleddin Efendi hakkında bilgi ihtiva eden hatıratlara karşı yazdığı *İntak-ı Hak* başlıklı reddiyeler, muhalif hatırat olmaları itibariyle, çok kıymetlidir.

Neşriyatının bir kısmı ise "arîza" başlığı altında yapılmıştı. Bu arızalarının sonuncusu olan elinizdeki kitabı, Cumhuriyet'in ilanı senesinde bastırmıştır.¹ Bir siyasetname sayılabilecek bu

1. (Muhtac-ı mağfiret-i Kibriyâ, bende-i âl-i abâ) Ahmed Muhtar bin Mehmed Cemaleddin (ufiye anhümâ), *Halâşkâr-ı Mübeccelimiz Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazret-*

kitabı, mutâdı üzere, siyaset ve hayat tecrübelerinden hareketle bazı fikirlerini anlatmak için kaleme almıştı.

Kitabın, İttihat ve Terakki tenkidine hasredilen ilk bölümü, Falih Rıfki'nın *Akşam* gazetesinde –Hüseyin Cahit'e cevap– yazdığı bir yazı münasebetiyle kaleme alınmıştır. Ahmet Muhtar Bey, *Sadâ-yı Millet* gazetesinde çıkan Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa'ya “Açık Mektup” adlı yazısını, *İkdam* gazetesinde çıkan Garpcılık hakkındaki üç yazısını ve bunlara dair o esnadaki mülahazalarını da kitaba eklemiştir. Bilhassa “Ya Garplılışırız Ya Mahvoluruz” başlıklı yazısı tarih araştırmalarında büyük yankı uyandırmış ve haklı olarak Garplılışmanın bir beyannamesi gibi kabul görmüştü. Kitabın son bölümünde ise Ahmet Muhtar, doğrudan doğruya Mustafa Kemal Paşa'ya hitap etmektedir. Bu eser, yapılacak olan inkılaplara dair ilk teklifleri ihtiva etmesi bakımından başlı başına bir değer ifade etmektedir.

VakıfBank Kültür Yayınlarının Ahmet Muhtar'ın külliyyatının değerini takdir etmesi ve basılmaya başlanması yakın tarihimizin anlaşılmasına büyük katkıda bulunacak ciddi bir teşebbüs olmuştur.²

Seyranbağları-Ankara, 25 Eylül 2025
Ali Birinci

lerine –Muhterem Mebuslarımıza– Arıza, İstanbul, Ahmet İhsan ve Şürekâsi Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1339, 253 s. Bu eser, belki de Mustafa Kemal Paşa'ya ithaf edilen ilk kitaptır; bununla birlikte Çankaya Kütüphanesi'nde bulunmamaktadır.

2. Metnin plan ve içeriğinden ötürü kapaktaki ithaf (*muhterem mebuslarımıza*) kitabın adına eklenmiştir. Yazar, ilk bölümün başına “*Bolu mebusu Falih Rıfki Beyefendi'ye, mebusân-ı muhteremeye*” ifadesini koymuş; başlarda Falih Rıfki'ya, bölümün üçte birlik son kısmında ise “*mebuslar*”a hitap etmiştir. İlk bölüme yapılan iç atıflarda da “*mebuslar*” öne çıkmaktadır. Yazar, metin boyunca merkezi bir yer vermekle birlikte kitabın sadece son bölümünde Mustafa Kemal Paşa'ya hitap etmektedir. Az sayıda başlık içeren orijinal metne başlıklandırma hususunda da müdahale edilmiştir. Bölüm ve kısım başlıkları (birkaçı hariç) tarafımızdan eklenmiştir.–ed.n.

Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde mebuslar
(Atatürk Kitaplığı Kartpostal Arşivi, nr. 27070).

Kurenâdan Arif Bey, Müze müdürü Osman Hamdi Bey ve
Şeyhülislam Cemaleddin Efendi'nin "sahilhaneleri".

(İstanbul Üniversitesi, II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri, nr. 779/75, 14).

ŞEYHÜLİSLAMZADE AHMET MUHTAR BEY VE ÂSÂR-I BÂKİYESİ¹

ALİ BİRİNCİ

Bilhassa II. Meşrutiyet devrindeki siyasi faaliyetleriyle ve İttihat-Terakki'ye muhalefetiyle tanınmış ve bu yüzden de iki defa yurt dışına firar etmek zorunda kalmış; matbuat tarihimize ise “Şeyhülislamzade Ahmet Muhtar Bey” ismiyle anılmış Ahmet Muhtar Bey, aynı zamanda bilhassa “Ya Garplılaşırız Ya Mahvoluruz” başlıklı yazısıyla tarihçilerin dikkatini çekmiş, “nev’i şahsına münhasır” bir şahsiyet olarak hafızalarda kalmıştır. Diğer taraftan da II. Meşrutiyet devrinde İstanbul’da ve bilhassa Fransa’da yaptığı neşriyatı ve Cumhuriyet devrindeki yazıları ve bilhassa hatırat kitaplarına ve tefrikalarına karşı yazdığı beş kitaplık İntak-ı Hak başlıklı reddiyeleriyle bu nev’iden mehazların ne derecede bir dikkatle ve titizlikle okunması ve değerlendirilmesi gerektiğine dair ikazda bulunmuş, aynı zamanda bilhassa II. Abdülhamid Han ve İttihat-Terakki devrine dair çok kıymetli ve henüz asgari ölçüde bile bir tespiti yapılmamış zengin bir

1. Bu yazıyı hazırlarken birçok kişinin yardımını gördüm. Bu itibarla meslektaşım Dr. Şaban Bıyıklı, Türk Tarih Kurumu kütüphanesi mensuplarından Demet Akman, Demet Şahin ve Mehmet Esgin’e ve ansiklopedi maddesini tercüme eden Dr. Hatice Gülşen Birinci’ye çok teşekkür borçluyum. Yazı, basılacak olan *Hatıb Hoca ve Mehmed Said Hatiboğlu’na Armağan* kitabından Prof. Dr. Mehmed Said Hatiboğlu hocamın izniyle iktibas edildiği için kendisine şükran borçluyum. [Metin boyunca –özellikle dipnotlarda– şekli düzenlemeler yapılmış; Osmanlı Arşivi (BOA) atıflarında sadece fon adları ve numaraları belirtilmiş; alıntılarının imlasına müdahale edilmiştir. Baştaki yazar biyografisinin kaynağı bu yazıdır.–ed.n.].

tarihî bilgi hazinesi ortaya koymuştur. Diğer taraftan tanınması gereken kıymetli bir şahsiyet ve kalem sahibi olduğu da muhakkaktır. Tarih araştırmalarında kıymetinin fark edilmemesinin ne büyük bir kayıp olduğu zaman geçtikçe daha iyi anlaşılacaktır.

1

AİLESİ, DOĞUMU VE ÖLÜMÜ

Ahmet Muhtar Bey, aslen Halepli olan Kevakibi ailesine mensup ve Sultan Abdülhamid-i Sâni devrinin ünlü Şeyhülislamı Mehmed Cemaleddin Efendi'nin (12 Nisan 1848-4 Nisan 1919)² üç evlâdının en küçüğü olarak 1878 (Hicrî 1295/Rumî 1294)³ senesinde, babası Mehmed Cemaleddin Efendi'nin İstanbul'da, Fatih'te Devehanı Caddesi'ndeki konağında dünyaya geldi.⁴ Dedesi Mekke-i mükerrerme naibi Ahmed Halid Molla, ilk refikası bu esnada irtihal edince dul bir kadın olan ve bir kızı bulunan Hasene Hanım

2. Cemaleddin Efendi'nin doğumu için sicilinde (DH.SAİD.d., 47/143) üç ayrı tarih (9 Cemaziye'l-evvel 1264, 31 Mart 1264, 30 Nisan 1264) bulunmaktadır. Hakkında yapılmış bir yüksek tezinde üçüncü tarih tercih edilmiş ve yanlışlıkla 20 Nisan 1848 şeklinde verilmiştir. Biz, Rumî seneyi Milâdîye çevirdik. Bu yanlış tarih çevirmesi için bk. Beytullah İmzaoğlu, "Şeyhülislam Cemaleddin Efendi (1848-1919)", İstanbul, Marmara Üniversitesi TAE yüksek lisans tezi, 2019, s. 9, dn. 61. Bu tezde *Türk Ansiklopedisi, Türkiye Ansiklopedisi ve İstanbul Ansiklopedisi* gibi müracaat eserleri görünmüyor. Ayrıca Cemaleddin Efendi hakkında görülmeyen bir hâl tercümesi için bk. Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Ankara, 1968-1969, II, 1035-1037. Bu kitapta hâl tercümesinin bulunması müellifinin, Cemaleddin Efendi'nin Mülkiye'de ders verdiği hakkında yaptığı bir yanlışlığı dolayısıyla.

3. İmzaoğlu (*age*, s.15) 1293 olarak okumuştur.

4. Ahmet Muhtar'ın memuriyetine dair bilgiler için bk. DH.SAİD.d., 175/177. Yazımızda farklı mehazlara işaret edilmiştir. Hayatı hakkında alelacele ve dik-katsizce ve itinasız bir işçilikle yazılmış en geniş yazı için bk. İmzaoğlu, *age*, s. 15-25.

ile evlenmiş ve kızı Seyyide Hanım'ı⁵ (ö. 1919) ise oğlu Cemaleddin Efendi'ye nikâhlanmıştı.⁶ Ahmet Muhtar, bu ailenin üç çocuğundan en küçüğüydü. Ağabeyi Mahmud Kemaleddin Bey (Gelenbevi, İstanbul, 18 Ekim 1867-30 Temmuz 1954)⁷ ve ablası Ayşe Aliye Topuzlu (İstanbul, 1872-19 Kasım 1965) idi.⁸ Dedesi Ahmed Halid'in annesi Gelenbevi ailesine mensuptu. Diğer taraftan ismini zikrettiği ilk ceddî Kanunî zamanında nişancılık makamında bulunan Kevakibizade Mehmed Paşa idi.⁹

Ahmet Muhtar Bey, memuriyet hayatına başladığı esnada ailenin Devehanı Caddesi'ndeki (Fatih-Fevzi Paşa Caddesi) evde kitapları ve dostları ile yaşamıştı. Bu konağın yanması (14 Ekim 1908) üzerine ise İstanbul'daki ikinci ikameti Kuruçeşme'deki yalısı (Tramvay Caddesi, nu. 101) olmuştu.¹⁰ Yangından sonra İstanbul'da bulunduğu zamanlar burada dostları kendisini ziyarete devam etmişlerdi. Ancak Ocak ve Şubat aylarında (1928) yapılan

5. Bu gibi evliliklere Mülkiye (Siyasal Bilgiler Fakültesi) toplumbilim derslerinin hocası İbrahim Yasa, "*Taygeldi ailesi*" olarak isim vermişti.

6. Semih Mümtaz S., *Tarihimizde Hayal Olmuş Hakikatler*, İstanbul, s. 219-220.

7. Mahmud Kemaleddin hakkında bilgi için bk. İSAM Kütüphanesi Ulema Sicil Dosyaları, nu. 510; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul, 1996, II, 326-327; İmzaoğlu, *age*, s. 11-12. Ölüm ilanı için bk. *Cumhuriyet*, nu. 10778 (31 Temmuz 1954), s. 2. Eşi Vicdan Hanımın ölüm tarihi için bk. *Cumhuriyet*, nu. 10857 (21 Ekim 1954), s. 4. Oğlu Baha Gelenbevi (1907-1974) hakkında bilgi için bk. Osman Nebioğlu, *Türkiye'de Kim Kimdir*, İstanbul, 1961-1962, s. 297; ölüm ilanı için bk. *Milliyet* (17 Mayıs 1974).

8. Kendisi ve eşi Cemil Topuzlu hakkında bilgi için bk. Cemil Topuzlu, *80 Yıllık Hatıralarım*, haz. Celaleddin Topuzlu, sadeleştiren: Hüseyin Bargan, İstanbul, 2022, 376 s.

9. Ahmet Muhtar, *İntak-ı Hak*, İstanbul, 1926, s. 4.

10. Yalının 19. asrın sonunda (12 Ağustos 1895-18 Eylül 1897) inşa edildiği (İmzaoğlu, *age*, s. 36) ve en geç 1949 senesinde ortadan kalktığı bilinmektedir (Özlem Atalan, "20 Yüzyıl Başlarında, Ortaköy-Kuruçeşme Sahili", *Turkish Studies*, Volume 10, Summer 2015, s. 119). Yalının ne zaman ve ne şekilde ortadan kalktığını araştırmamıza rağmen bulamadık.

müzayedeler neticesinde yalıda bulunan bütün kıymetli eşyaların satılmasını¹¹ takiben bu yalıdan ayrıılıp Pangaltı'ya taşındı. Burada ne kadar müddetle ikamet ettiği hakkında kat'î bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak kitaplarındaki tarihlere bakılırsa 1931 senesinde de bu adreste oturuyordu. Buradan sonra ise Vakıflar Umum Müdürlüğüne verdiği istidalara bakılırsa, Şişli'ye (Kurtuluş Mahallesi, Tepealtı, Cumhuriyet Ap. nu. 145) taşındı. Son senelerini, pek az ziyaretçisinin verdiği teselli ile uzlet içinde geçirdi. Bütün servetini hayır işlerine vasiyet etti. 3 Eylül 1943 tarihinde İstanbul'da öldü.¹² Edirnekapı'da aile kabristanına defnolundu.¹³

Mezar taşında cedlerinden bazılarının isimleri ve ölüm seneleri şu ibareler altında bulunmaktadır: Şeyh Mahmud Resmî (1566), İstanbul kadısı Receb Efendi (1572), dedesi Şeyh Yusuf Efendi (1784), büyük babası Kadasker Yusuf Efendi (1808), babası

11. Bu müzayedenin ilanları ve satılan eşyaların çeşitleri için bk. "Müzayede ile Fevkalâde Satış", *Cumhuriyet*, nu. 1329 (19 Kânunısâni 1928), s. 6; "Eşya-yı Nefise Meraklılarına", nu. 1335 (25 Kânunısâni 1928), s. 6; nu. 1343 (2 Şubat 1928), s. 6; nu. 1357 (16 Şubat 1928), s. 6. Bu ilanlardan meslektaşım Dr. Şaban Bıyıklı tarafından haberdar edildim.

12. Yakın tarihimizin bu çok dikkate değer ve nevi şahsına münhasır şahsiyeti hakkında derli toplu bir yazı ve bir ansiklopedi maddesi basılmamıştır. Nahid Sırrı Örik ise *150 Yılın Türk Meşhurları Ansiklopedisi*'nde (İstanbul, 1953, s. 93) Kevakibi maddesinde yazacağına işaret etmiş ise de bu harfe kadar gelemediği için yazamamıştır. Ancak sadece İngilizce bir *Kim Kimdir* kitabında, şüphesiz kendisinin verdiği bilgileri ihtiva eden, bir madde basılmıştır. Bk. Stephen Taylor (derleyen), *Who's Who in Central and East-Europe*, Zurich, 1935, s. 667. Bu kitabın sonraki baskısında (1937, s.760) ismi yine zikredilmiştir. Bu maddenin tercümesi için bk. EK: "Muhtar, Ahmet Bey".

13. Ölüm ilanı için bk. "Acı Bir Ölüm – Bay Ahmed Muhtar Kevakibi", *Cumhuriyet*, nu. 6845 (4 Eylül 1943), s. 2: "Şeyhülislam-ı esbak merhum Cemaleddin Efendi'nin küçük oğlu Bay Ahmed Muhtar Kevakibi hulûl-i ecel-i mev'ud[u] ile vefat etmiştir. Cenazesi Pazar günü Fatih cami-i şerifinde öğle namazını müteakib Edirnekapısında aile kabristanına defnedilecektir. Cenab-ı Hak akraba ve ailesine sabr-ı cemil ihsan buyursun. Çelenk gönderilmemesi rica olunur". *Akşam* gazetesindeki ölüm ilanı için bk. İmzaoğlu, *age*, s. 192.